

III. EPÍLEG. LA FÀBRICA DEL TEMPS

per Plàcid Garcia-Planas¹

1. Escriptor.

LA FÀBRICA DEL TEMPS

ARXIU I. LA GALERA

La carpeta de la impremta Figuerola és gran, lligada amb quatre punts de cinta. Desfem el primer nus... desfem el segon... surt una mica de vent... desfem el tercer nus i ja sentim la remor del mar... desfem el quart i de la carpeta en surt una galera sencera rompent les onades, amb un pergamí signat al Castell Nou de Nàpols cap a la vila de Sabadell.

Pot una nau catalana del 1506 sortir avui d'una carpeta de la impremta Figuerola?

Creieu-me: sí que pot. Necessitem cinc elements: un nen de quinze anys, una biblioteca familiar, un mossèn lletraferit, un mestre historiador, un pergamí de pell i una reina de Sicília, tant de la part més enllà del far de Jerusalem com de la part més propera.

Comencem per la reina i el pergamí... «Sàpiga tothom que jo, Germana, reina d'Aragó i Sicília, tant de la part més enllà del far de Jerusalem com de la més propera, de València, Mallorca, Sardenya i Còrsega, comtessa de Barcelona, duquessa d'Atenes i Neopàtria...»... I què havia de saber, tothom?

Ja tenim la reina i el pergamí, i ara anem pel nen. Té quinze anys. Es diu Esteve i, al Sabadell dels anys cinquanta, comença a descobrir la biblioteca dels seus pares: dels Renom i dels Pulit, dels seus avis i besavis, de més cognoms del Vallès i més enllà, un munt de llibres i papers en els quals el nen ja intueix totes les galeres i tots els vapors del món.

No trigarà a aparèixer el mossèn: un dia, Ernest Mateu, arxiver municipal i amic dels seus pares, li va fer un regal incalculable, un grapat de llibres que parlaven de la història de la seva ciutat. Uns anys després, quan estudiava a la Facultat de Ciències Econòmiques, l'historiador i mestre Jaume Vicens i Vives va accentuar en el nen, que ja era un noi, la tremenda importància de la història petita. Què hi ha de més petit que una onada en la immensitat del mar? Què hi ha de més universal?

Ara ja tot és possible, tots els protagonistes s'han posat d'acord: la reina, el mossèn, el mestre i el nen que ja s'ha fet gran, el nen que ha anat arreplegant papers, emmagatzemant històries, conservant emocions i que ja té atrapada en una carpeta Figuerola la galera que ja solca el mar amb un pergamí cap a Sabadell.

...

ARXIU 2. LA CARTA

Va ser com si l'Esteve obrís una urna electoral del Sabadell de 1894 i comptés, un per un, tots els vots.

«*Victoria completa en todo el distrito*», deia la carta, enumerant els vots obtinguts i subratllant amb eufòria que aquesta victòria «*no la ha alcanzado ningún diputado monárquico*».

Va trobar la carta fa uns anys, a Madrid, al soterrani de l'antiga casa De la Peña, Bustillo y Compañía.

—*Sí, conservamos papeles de Sabadell* —li van dir amb afecte els descendents de la casa quan els va preguntar si, per casualitat, no tenien documents de Timoteo Bustillo López, amic i client del besavi de l'Esteve.

La carta la va escriure el mateix Bustillo des de Sabadell, el 29 d'abril, en un paper amb la capçalera d'en Francesc Pulit i Vidal. A la lletra prega als seus nebots que demanin amb urgència una papereta per a les tribunes del Congrés: en Bustillo, liberal fusionista i un dels principals compradors de teixits sabadellencs del seu temps, començava la seva carrera com a diputat a Corts per la ciutat dels telers.

Un dia, l'Esteve em va dir que havia trobat aquesta carta fantàstica en un soterrani de la Plaza Mayor, i mai no m'he sentit tan transportat al passat de Sabadell com en el moment en què me la va llegir... L'autèntica màquina del temps.

...

ARXIU 3. EL QUADRE

El punt era el mateix. A més de tres mil quilòmetres de Sabadell i amb més d'un segle de diferència, jo em vaig situar exactament al mateix metre quadrat on el pintor sabadellenc Antoni Estruch va plantar el seu cavallet un dia del 1901. I vaig mirar cap a la mateixa perspectiva: les mateixes pedres clares, les mateixes figures caminant mig esborrades sota els mateixos arcs ben traçats per la llum.

Tots els arxius, per molt paper que tinguin, arrossegueu els seus propis objectes d'art, lligats tot sovint als documents de paper: pintures i ceràmiques trobades o rebudes, que l'Esteve va rebre també del seu avi matern, Francesc Pulit i Tiana.

Els objectes, com els papers, com els sentiments, poden ser trobats o rebuts i poden ser una altra cosa: compartits, i amb l'Esteve comparteixo quatre petits quadres que l'Estruch va pintar *au plein air* d'un aire molt llunyà, i una de les quatre obres la va pintar just en el mateix lloc on jo era més de cent anys després, on em vaig situar amb l'ajut d'una fotografia de la pintura.

Vaig mirar cap al mateix carrer estret i vaig notar una fragància i em vaig adonar que, a la meva dreta, a un parell o tres de metres, hi havia una botiga de perfums tan petita que gairebé només era una finestra.

El perfumista es deia Iussef Mohamed al-Jatab i no arribava als trenta anys. Tenia una barba islamista exemplar: li cabia tota al puny. Les seves

patilles, però, no feia gaire havien estat uns tirabuixons jueus, també exemplars: en Iussef era un perfecte ortodox hebreu fins que, un dia, va veure una altra llum i va abraçar l'islam radical. La nova llum li va arribar per internet: es va enganxar a l'islam d'Al-Qaida xatejant i discutint sobre teologia amb un imam de Qatar.

Un parell d'anys després vaig tornar a aquella finestra i el perfumista havia desaparegut misteriosament: ningú no en sabia donar raó, ningú no sabia cap on havia anat. I, no sé per què, me'l vaig imaginar a les muntanyes de Tora Bora, a l'Afganistan.

En aquell moment, aquell metre quadrat on l'Antoni Estruch es va posar a pintar en va semblar el ventre de l'univers.

Els arxius tenen això: històries que et porten fins a la fi del món.

...

ARXIU 4. LA POSTAL

L'estiu del 1917, amb la Gran Guerra mastegant Europa, dues nenes sabadellenques corrien per la sorra d'una platja *in* tot fent-se fotografies amb una Kodak autographic. Era la càmera més lleugera del moment. Per això li deien la *càmera del soldat*: era la que més duien a les trinxeres. I era la que les dues nenes de Sabadell duien a la platja.

Acabat l'estiu, les dues amigues van tornar a la realitat: l'Anita Figueras —la que tenia la càmera—, a l'escola a Sabadell i la Mercedes Pulit, al col·legi de monges de Sant Feliu de Llobregat.

Aquella tardor, la Mercedes va escriure una postal a l'Anita... «Tots els dies penso en les estones tan divertides que vam passar juntes. Espero que segueixis fent moltes fotografies i que et surtin bé, ara que en deus saber molt».

L'Anita era la meva àvia i la Mercedes era la mare de l'Esteve. Durant tot aquell curs, totes dues es van enviar un munt de postals l'una a l'altra: jo conservo les que va escriure la Mercedes, i l'Esteve, les que va escriure l'Anita.

Els arxius són bucles que no s'acaben mai, i les famílies multipliquen el bucle i la memòria. Quan l'Esteve es va casar amb la Montserrat Llonch, la seva col·lecció es va enriquir amb els llibres i documents del pare d'ella, Josep M. Llonch Gambús, i la construcció de l'arxiu ja va ser cosa de dos.

Tornem, però, al 1917. A la sorra de la platja hi havia una tercera nena: la Rosario, germana de la Mercedes... «La Rosario —escriu la Mercedes en aquella primera postal a l'Anita— em diu que et doni molts records».

I potser aquesta tercera nena, la Rosario Pulit, té el secret final de la galera i el pergami: ella va ensenyar el seu nebot a navegar per la biblioteca dels avis i besavis, a guardar el mar en carpetes lligades amb cintes. Per poder treure'l. I tornar-lo a guardar.

Quin missatge portava a Sabadell el galió de l'última dona que va signar com a reina d'Aragó? Per quants vots rècord va guanyar en Timoteo Bustillo

l'acta de diputat per Sabadell? A quina platja es feien fotografies l'Anita Figueras i la Mercedes Pulit amb la *càmera del soldat*? A quina ciutat ventre de l'univers va plantar l'Antoni Estruch el seu cavallet?

Podeu tancar els ulls i imaginar-ho: imaginar la història de Sabadell.

I també podeu buscar la resposta en un arxiu a vessar de vida i paper. Qui ho sap. Potser serà el mateix que heu imaginat. El mateix que van imaginar ells.

Sabadell-Moscou, tardor del 2011